

CẠNH TRANH ĐỊA CHIẾN LƯỢC GIỮA MỸ - TRUNG QUỐC - NGA ĐỊNH HÌNH TRẬT TỰ THẾ GIỚI MỚI VÀ NHỮNG TÁC ĐỘNG ĐẾN VIỆT NAM

★ PGS, TS THÁI VĂN LONG

*Viện Quan hệ quốc tế,
Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh*

★ ThS THÁI THANH PHONG

Thành đoàn Hà Nội

● **Tóm tắt:** *Cạnh tranh địa chiến lược giữa Mỹ - Trung Quốc - Nga vừa mang tính hợp tác, vừa cạnh tranh, kiềm chế lẫn nhau, vì lợi ích, mục tiêu chiến lược của mỗi nước. Cạnh tranh địa chiến lược giữa ba cường quốc đã và đang tác động đa chiều, định hình trật tự thế giới mới. Bài viết tập trung phân tích, làm rõ khái niệm cạnh tranh địa chiến lược, đặc điểm chính, xu hướng phát triển của cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung Quốc - Nga, sự tác động từ cạnh tranh giữa ba cường quốc này đối với an ninh, phát triển của Việt Nam cùng những đối sách.*

● **Từ khóa:** *Địa chiến lược; Mỹ - Trung Quốc - Nga; trật tự thế giới mới.*

Trong những năm gần đây, trước sự biến đổi nhanh chóng của tình hình thế giới, các nước lớn tập trung điều chỉnh chính sách, gây ảnh hưởng đến các quốc gia, khu vực trong chiến lược địa - chính trị, địa - kinh tế... nhằm đạt mục tiêu chính sách khu vực và bảo đảm lợi ích quốc gia. Sự điều chỉnh chiến lược của các nước lớn dẫn đến cạnh tranh gay gắt ở cấp độ khu vực cũng như trên phạm vi toàn cầu, nổi bật là cạnh tranh địa chiến lược giữa Mỹ - Trung Quốc - Nga. Lợi ích chiến lược của Mỹ, Trung Quốc và Nga đang có sự đan xen về địa kinh tế, địa chính trị và nhất là địa chiến lược.

1. Cạnh tranh địa chiến lược giữa Mỹ - Trung Quốc - Nga định hình trật tự thế giới mới

Cho đến nay, vẫn chưa có một định nghĩa thống nhất cho khái niệm “địa - chiến lược”, vì tình hình thế giới thay đổi nhanh chóng và giá trị của các nhân tố địa lý như khí hậu, đại dương... đối với vận mệnh của nhiều quốc gia cũng không ngừng biến đổi. Tuy nhiên, có thể khái quát quan niệm chung: *về mặt học thuật, địa - chiến lược là một bộ phận hay một nhánh của khoa học địa - chính trị, còn về mặt thực hành, đó là một kiểu tư duy chiến lược về chính sách đối ngoại, được hoạch định và thực*

thi dựa trên tầm nhìn về vai trò của các nhân tố địa lý.

Từ quan niệm địa chiến lược này, có thể hiểu cạnh tranh địa chiến lược giữa các nước lớn là sự *ganh đua, đấu tranh của một nước hoặc liên minh các nước với đối thủ của mình về phương châm, phương cách, chính sách và mưu lược được hoạch định trong một khoảng thời gian, trên một không gian địa lý nhất định, nhằm thực hiện các mục tiêu đã đề ra để giành phần hơn, phần thắng về vị thế, quyền lực, sự ảnh hưởng hay lợi ích trên toàn phương diện.*

Theo đó, cạnh tranh địa chiến lược giữa Mỹ - Trung Quốc - Nga vừa mang tính hợp tác, vừa cạnh tranh, kiềm chế lẫn nhau, vì lợi ích, mục tiêu chiến lược của mỗi quốc gia. Trong đó, cạnh tranh giữa Mỹ - Trung Quốc mang tính quyết liệt về kinh tế và địa - chính trị; Mỹ - Nga đang ở thế cạnh tranh về mặt quân sự, tranh giành ảnh hưởng tại các “điểm nóng” trên thế giới; Trung Quốc và Nga đang ngày càng xích lại gần nhau hơn, nhằm thay đổi trật tự thế giới do Mỹ xác lập. Cả Mỹ, Trung Quốc và Nga đều có tham vọng vươn lên để giành vai trò lãnh đạo toàn cầu trong các vấn đề an ninh, phát triển. Chính tham vọng chiến lược này, cộng với yếu tố sức mạnh tiềm lực về kinh tế, quân sự và sự trỗi dậy của chủ nghĩa dân tộc, khiến cho cạnh tranh địa chiến lược giữa ba nước gia tăng thời gian qua, nhưng đều tránh để xảy ra xung đột, chiến tranh, nhằm bảo vệ lợi ích cốt lõi của mình.

Đặc điểm của cạnh tranh địa chiến lược Mỹ - Trung Quốc - Nga

Thứ nhất, Mỹ coi cả Trung Quốc và Nga đều là “những mối đe dọa chính”⁽¹⁾. Với sự vươn lên mạnh mẽ trong thời gian qua, Trung Quốc bị Mỹ coi là thách thức toàn diện, trở thành “đối thủ cạnh tranh chiến lược chủ yếu” của Mỹ. Về phía Nga, sức mạnh quân sự và chính sách ngoại giao

mạnh mẽ của Nga khiến Mỹ hết sức lo ngại, coi đó là “mối đe dọa an ninh lớn”. Tổng thống Joe Biden sau khi lên nắm quyền đã thực thi Chính sách ngoại giao đa phương, tập hợp đồng minh để bao vây Trung Quốc và Nga.

Thứ hai, cạnh tranh địa chiến lược Mỹ - Trung Quốc - Nga ảnh hưởng sâu sắc đến việc hình thành trật tự thế giới mới. Mỹ là siêu cường duy nhất đang tại vị, ra sức bảo vệ trật tự thế giới do mình chi phối, lãnh đạo, còn Trung Quốc và Nga là những cường quốc mới nổi, nỗ lực xây dựng trật tự thế giới mới hợp lý hơn để tối ưu hóa lợi ích quốc gia. Cho dù Mỹ, Trung Quốc và Nga theo đuổi mục tiêu thúc đẩy toàn cầu hóa kinh tế, đa cực hóa thế giới, tôn trọng sự đa dạng giữa các nền văn minh, hay bảo vệ trật tự đơn cực, thì cạnh tranh địa chiến lược giữa các nước lớn cũng là không thể tránh khỏi.

Thứ ba, Mỹ sẽ khó thực hiện “phân tách” với Trung Quốc, do mức độ phụ thuộc cao về kinh tế và công nghệ với Trung Quốc. Hơn nữa, nhu cầu chiến lược của Trung Quốc và Nga trong việc phối hợp ứng phó với Mỹ luôn duy trì ổn định trong dài hạn. Nga và Mỹ từng trải qua hai thời kỳ “trăng mật” trong giai đoạn đầu sau khi Liên Xô tan rã và thời kỳ chiến tranh chống khủng bố của Mỹ, nhưng do văn hóa chiến lược mang tính đối đầu và mâu thuẫn mang tính kết cấu về lợi ích chiến lược, khiến hai nước khó có thể duy trì quan hệ thân thiết lâu dài. Trong khi đó, mức độ gắn kết chưa từng có trong quan hệ Trung Quốc - Nga được xây dựng trên cơ sở bối cảnh chiến lược, quan niệm chiến lược và lợi ích chiến lược tương đồng, có động lực nội sinh mạnh mẽ. Việc Mỹ tiến hành bao vây, kiềm chế cùng lúc với cả Trung Quốc và Nga đã làm gia tăng tính ổn định, bền vững của hợp tác Trung Quốc - Nga trong tam giác Mỹ - Trung Quốc - Nga.

Quan hệ Nga và Trung Quốc đang xích lại gần nhau hơn. Ảnh: Tư liệu - Tapchicongsan.org.vn

Quan điểm của Mỹ, Trung Quốc và Nga trong xây dựng trật tự thế giới mới

Ba nước Mỹ, Trung Quốc và Nga có quan điểm trái ngược nhau về xây dựng trật tự thế giới mới đa cực hay đơn cực. Cả Trung Quốc và Nga đều ủng hộ chủ nghĩa đa cực và đa phương, kiên trì vai trò trung tâm của Liên hợp quốc trong các vấn đề quốc tế. Trung Quốc và Nga chủ trương xây dựng hệ thống an ninh chung, duy trì sự ổn định chiến lược quốc tế và phản đối việc Mỹ theo đuổi tư tưởng đơn phương; hai nước cũng có sự nhất trí về xây dựng trật tự kinh tế thế giới, nâng cao vai trò của các nền kinh tế mới nổi, phản đối chính sách cấm vận, chống chủ nghĩa bảo hộ, duy trì thương mại tự do và chống chiến tranh thương mại.

Tuy nhiên, mặc dù có lúc quan điểm và lập trường khá tương đồng, nhưng Trung Quốc và Nga vẫn có sự khác biệt trong quan điểm về xây

dựng trật tự thế giới. Nhìn chung, Nga chỉ trích quan điểm của Mỹ và phương Tây về trật tự thế giới một cách trực diện và gay gắt hơn, trong khi Trung Quốc chú trọng “lấy nhu khắc cương”. Tuy nhiên, khi cục diện thay đổi, phong cách ngoại giao của Trung Quốc cũng thay đổi, chuyển sang đấu tranh trực diện. Ngoài ra, Trung Quốc và Nga cũng có quan điểm khác biệt về một số vấn đề cụ thể khác. Chẳng hạn, trong vấn đề cải cách Hội đồng Bảo an Liên hợp quốc, Trung Quốc và Nga đều ủng hộ việc tăng đại diện của các nước đang phát triển. Tuy nhiên, Nga là nước đi đầu trong việc ủng hộ Ấn Độ và Braxin vào vị trí thường trực, trong khi Trung Quốc giữ lập trường thận trọng.

Mỹ, Trung Quốc, Nga với xu hướng hình thành trật tự thế giới mới

Hiện nay, trật tự thế giới mới vẫn đang trong quá trình hình thành. Trật tự “hai cực” không

còn, nhưng trật tự mới vẫn chưa ngã ngũ. Giai đoạn quá độ này sẽ còn tiếp diễn trong một thời gian dài, bởi còn nhiều yếu tố bất định. Tính bất định này do nhiều nguyên nhân khác nhau, trong đó cạnh tranh địa chiến lược giữa Mỹ - Trung Quốc - Nga là yếu tố quan trọng nhất.

Có thể khẳng định, theo cấu trúc cạnh tranh hiện nay giữa Mỹ - Trung Quốc - Nga, một trật tự thế giới đơn cực sẽ không thể xảy ra. Có ba kịch bản về sự hình thành trật tự thế giới mới: *phân tán, đa cực và đối lập hệ thống*. *Phân tán* là một tính năng quan trọng của trật tự thế giới trong cả hiện tại và tương lai. Trật tự *đa cực* là một trật tự thế giới trong đó nhiều yếu tố cùng tồn tại, đây cũng là chủ trương của Trung Quốc và Nga. Một trật tự thế giới đa cực phù hợp với những thay đổi trong thế giới thực và là sự lựa chọn hợp lý, thực tế nhất. Nhưng điều này không phải là tự nhiên và tất yếu, mà còn tồn tại một số mặt tương phản, tức là trật tự thế giới theo kiểu *đối lập hệ thống*. Trật tự thế giới dựa trên sự đối lập kiểu mới giữa phương Đông và phương Tây là sự đối lập mang tính hệ thống và giữa hai lực lượng quốc tế lớn, một bên là Trung Quốc và Nga, bên còn lại là Mỹ và các nước đồng minh của Mỹ. Hệ thống Đông - Tây kiểu mới là một khái niệm mang tính biểu tượng và nó không thể được đánh đồng với hệ thống Đông - Tây trong Chiến tranh Lạnh. Trái ngược với trật tự thế giới đa cực, chủ thể thúc đẩy cuộc đối đầu Đông - Tây kiểu mới là Mỹ, còn Trung Quốc và Nga là chủ thể phản đối. Nhưng bất chấp sự phản đối của Trung Quốc và Nga, quá trình này vẫn tiếp diễn, Trung Quốc và Nga sẽ bị kéo vào quá trình này. Nếu hệ thống Đông - Tây kiểu mới này xuất hiện, hướng phát triển sẽ thay đổi từ khuôn khổ Trung Quốc và Nga đối lập với Mỹ sang khuôn khổ Trung Quốc đối lập với Mỹ; Nga sẽ ở vào vị trí hỗ trợ hoặc độc lập. Cũng có thể có một số thay đổi trong quan hệ Trung

Quốc - Nga. Khi khoảng cách giữa Trung Quốc và Nga nói rộng đến một mức độ nhất định, quan điểm của hai nước về trật tự thế giới có thể bị phân hóa, khiến cho sự liên kết giữa hai nước trong trật tự này bị rạn nứt, nhưng điều này không có nghĩa là mối quan hệ tổng thể giữa Trung Quốc và Nga đảo chiều.

2. Những tác động từ cạnh tranh địa chiến lược Mỹ - Trung Quốc - Nga đến Việt Nam

Cạnh tranh địa chiến lược Mỹ - Trung Quốc - Nga ở cấp độ khu vực cũng như trên toàn cầu tác động đến sự phát triển và an ninh quốc gia Việt Nam theo các chiều hướng khác nhau, cả mặt tích cực lẫn tiêu cực. Các tác động này đan xen, chuyển hóa lẫn nhau, là cơ hội để Việt Nam tận dụng, tranh thủ nâng cao vị thế chính trị, phát triển kinh tế đất nước, nhưng cũng đặt ra những thách thức, đòi hỏi Việt Nam có biện pháp ứng phó phù hợp, bảo vệ vững chắc an ninh quốc gia.

Tác động thuận (cơ hội và thuận lợi)

Một là, trong cạnh tranh địa chiến lược Mỹ - Trung Quốc - Nga, Việt Nam tiếp tục có được môi trường hòa bình, ổn định để tập trung xây dựng, phát triển đất nước. Ở cấp độ khu vực, cạnh tranh địa chiến lược Mỹ - Trung Quốc - Nga có tác động tích cực trong việc duy trì hòa bình, ổn định ở khu vực Đông Nam Á. ASEAN tiếp tục duy trì vai trò trung tâm trong tiến trình hợp tác ở khu vực. Ở mức độ khác nhau, các nước Mỹ, Trung Quốc, Nga đều quan tâm và mở rộng hợp tác với Việt Nam. Đây là cơ hội tốt để Việt Nam tập trung xây dựng, phát triển đất nước. Việc điều chỉnh địa chiến lược của các nước lớn theo hướng coi trọng hơn khu vực Đông Á và Đông Nam Á tạo cho Việt Nam cơ hội tranh thủ các bên, cả trong và ngoài khu vực, góp phần hiện thực hóa các mục tiêu an ninh và phát triển. Việt Nam nằm ở tâm điểm châu Á - Thái Bình Dương đang phát triển năng động nhất thế giới, ở nút giao thoa của các liên

kết kinh tế quan trọng nhất khu vực. Điều này tạo cơ hội thuận lợi lớn, giúp Việt Nam đẩy mạnh hội nhập quốc tế.

Hai là, thuận lợi cho Việt Nam triển khai chính sách đối ngoại độc lập, tự chủ, đa phương hóa, đa dạng hóa, giảm thiểu sức ép của các nước lớn. Xu thế đa cực và dân chủ hóa quan hệ quốc tế tiếp tục phát triển, tạo thuận lợi cho Việt Nam triển khai chính sách đối ngoại độc lập, tự chủ, đa phương hóa, đa dạng hóa, giảm thiểu sức ép của các nước lớn. Việt Nam thuận lợi hơn trong cuộc đấu tranh chống các thế lực thù địch và cơ hội chính trị lợi dụng các vấn đề dân chủ, nhân quyền, dân tộc và tự do tôn giáo can thiệp vào công việc nội bộ của Việt Nam. Xu hướng ưu tiên giải quyết các vấn đề nội bộ của Mỹ và đa số các nước phương Tây; nhu cầu duy trì môi trường hòa bình, ổn định, tập trung đối phó với Trung Quốc, Nga, Triều Tiên... có thể làm giảm mức độ quan tâm của các nước này đối với việc phổ biến các giá trị văn hóa của Mỹ. Việt Nam đứng trước cơ hội thúc đẩy mạnh hơn quan hệ hợp tác trong các vấn đề địa - chiến lược để kiềm chế, đẩy lùi âm mưu, hành động của các thế lực phản động chống phá Việt Nam.

Ba là, Việt Nam có thuận lợi mới trong bảo vệ chủ quyền biển, đảo. Những năm tới, cả Mỹ, Trung Quốc và Nga đều can dự vào việc giải quyết các vấn đề của Biển Đông với các cấp độ và hình thức khác nhau nhằm gia tăng sự hiện diện và tầm ảnh hưởng ở khu vực. Mỹ khẳng định các nguyên tắc bảo đảm tự do hàng hải, hàng không, duy trì trật tự pháp lý trên biển, theo dõi chặt chẽ việc Trung Quốc quân sự hóa các đảo chiếm đóng trái phép. Trung Quốc tập trung đối phó với Mỹ, ưu tiên củng cố các vị trí chiếm đóng, nhiều khả năng Trung Quốc sẽ gia tăng lôi kéo, xoa dịu các nước có tranh chấp chủ quyền biển, đảo; giữ ổn định mối quan hệ với các nước láng

giềng. Trong khi đó, Nga có xu hướng can dự mạnh hơn vào Biển Đông, nhất là thông qua việc hỗ trợ, tài trợ và tăng cường năng lực cạnh tranh cho các nước có tranh chấp chủ quyền. Bối cảnh đó đem lại những thuận lợi nhất định cho Việt Nam trong bảo vệ chủ quyền biển, đảo.

Tác động không thuận (khó khăn và thách thức)

Một là, những khó khăn mới sẽ nảy sinh cản trở phát triển kinh tế của Việt Nam. Để phát triển bền vững, Việt Nam thực hiện chủ trương cấu trúc lại nền kinh tế, đổi mới mô hình tăng trưởng, kiềm chế, kiểm soát lạm phát, đẩy mạnh hội nhập quốc tế trong bối cảnh chủ nghĩa bảo hộ gia tăng ngay tại các thị trường xuất khẩu chính và có lợi nhất là Mỹ và EU. Việc Mỹ rút khỏi TPP, cuộc chiến tranh thương mại giữa Mỹ và Trung Quốc từng diễn ra quyết liệt, đã, đang và sẽ tiếp tục gây khó khăn, thách thức mới đối với phát triển kinh tế, xã hội, quốc phòng, an ninh của Việt Nam.

Hai là, những khó khăn trong giữ vững ổn định chính trị và bảo vệ chế độ. Các biến động của tình hình thế giới và khu vực; cạnh tranh địa chiến lược Mỹ - Trung Quốc - Nga tạo thêm áp lực và một số khó khăn, phức tạp mới đối với nhiệm vụ giữ vững ổn định chính trị, bảo vệ chế độ XHCN. Sự phát triển của trào lưu dân túy trên thế giới khuyến khích và tạo cơ hội cho những phần tử lợi dụng chiêu bài “chính danh, chính nghĩa” để thực hiện các ý đồ chống Đảng, chống chế độ, gây mất ổn định chính trị - xã hội. Các thế lực thù địch chưa từ bỏ âm mưu, hành động “diễn biến hòa bình” và hoạt động can thiệp, thúc đẩy “tự diễn biến”, “tự chuyển hóa” nhằm thay đổi chế độ, xóa bỏ vai trò lãnh đạo của Đảng Cộng sản Việt Nam thông qua chiêu bài dân chủ, nhân quyền, dân tộc, tôn giáo... với nhiều biện pháp tinh vi, xảo quyệt và thâm độc.

Ba là, những thách thức, phức tạp mới trong bảo vệ chủ quyền biển, đảo. Cạnh tranh địa chiến lược Mỹ - Trung Quốc - Nga và nguy cơ xung đột tại các điểm nóng tiềm tàng, tác động trực tiếp, gián tiếp đến môi trường an ninh của Việt Nam. Các nước ASEAN có mục tiêu chung là xây dựng Cộng đồng ASEAN vững mạnh, song mỗi nước có lợi thế và lợi ích riêng, nên việc củng cố đoàn kết, hợp tác nội khối về những vấn đề chính trị nhạy cảm rất phức tạp, khó khăn. Trung Quốc với sự trỗi dậy mạnh mẽ và điều chỉnh chính sách theo hướng thực dụng, cứng rắn hơn trong các vấn đề lãnh thổ, biển, đảo đang trực tiếp ảnh hưởng đến môi trường, an ninh của Việt Nam, nhất là các lợi ích trên Biển Đông, đòi hỏi Việt Nam phải tính toán kỹ và xử lý đúng đắn các mối quan hệ với các nhân tố: Trung Quốc, Mỹ, Nga, Ấn Độ, Nhật Bản và ASEAN trong bảo vệ chủ quyền biển đảo.

3. Đề xuất một số đối sách và định hướng ứng xử của Việt Nam

Đề xuất đối sách của Việt Nam: Một là, củng cố quan hệ đối tác toàn diện với Mỹ; đối tác chiến lược toàn diện với Trung Quốc và Nga, thực hiện “cân bằng” trong quan hệ với ba nước trên nguyên tắc lợi ích dân tộc là tối cao. Hai là, bảo vệ chủ quyền, lợi ích quốc gia dân tộc trên cơ sở những nguyên tắc cơ bản của luật pháp quốc tế, Hiến chương Liên hợp quốc..., thông qua các cơ chế đa phương quốc tế như Liên hợp quốc, ASEAN, APEC... Ba là, mềm dẻo, linh hoạt, không để “bị kẹt” giữa các nước Mỹ, Trung Quốc và Nga; kiên trì hợp tác, tranh thủ sự ủng hộ của các nước Mỹ, Trung Quốc và Nga.

Đề xuất định hướng ứng xử của Việt Nam: Thứ nhất, trong đối ngoại, hội nhập quốc tế cần quán triệt và thực hiện tốt phương châm xác định “đối tác, đối tượng”, “đi bất biến ứng vạn biến”, không để bị đẩy vào thế phải “chọn bên” trong cạnh

tranh địa chiến lược Mỹ - Trung Quốc - Nga. Thứ hai, đẩy mạnh, nâng tầm ngoại giao đa phương, chủ động đề xuất các sáng kiến kết nối khu vực, sáng kiến bảo đảm an ninh quốc phòng. Thứ ba, củng cố, thúc đẩy vai trò trung tâm của ASEAN trong cấu trúc an ninh khu vực đang định hình để bảo đảm lợi ích của các quốc gia thành viên trong đó có Việt Nam. Thứ tư, nâng cao tiềm lực an ninh - quốc phòng để bảo vệ vững chắc độc lập, chủ quyền, thống nhất, toàn vẹn lãnh thổ, lợi ích chiến lược của đất nước.

Cạnh tranh địa chiến lược Mỹ - Trung Quốc - Nga đã và đang tác động trực tiếp đến an ninh, hòa bình, phát triển của thế giới và khu vực. Việt Nam sẽ phải chịu tác động của lực “kéo - đẩy” mạnh hơn từ cạnh tranh này. Việt Nam đang có cơ hội để mở rộng, làm sâu hơn nữa không gian địa chiến lược quốc gia, tranh thủ cơ hội và hóa giải thách thức mới để có thể tạo sự chuyển biến, đưa dân tộc bước sang những trang sử mới. Điều này cần được nhận thức đầy đủ trong quá trình xây dựng, triển khai chiến lược quốc gia tổng thể trong thập niên tới. Chúng ta cần có lộ trình cụ thể xây dựng các chương trình, kế hoạch, phương án tổng thể phát triển chính trị, ngoại giao, kinh tế gắn với an ninh, quốc phòng. Trong đó, phải dự báo toàn diện tình hình, nhất là những tác động từ sự cạnh tranh địa chiến lược giữa Mỹ - Trung Quốc - Nga ở cấp độ khu vực cũng như toàn cầu □

Ngày nhận bài: 3-9-2021; Ngày phản biện: 15-9-2021; Ngày duyệt đăng: 20-12-2021.

(1) Xem: “Thấy gì từ Hướng dẫn tạm thời về chiến lược an ninh quốc gia của Mỹ?” <http://nghiencu-quocte.org/2021/03/24/huong-dan-tam-thoi-ve-chien-luoc-an-ninh-quoc-gia-cua-my/>, ngày 24-3-2021.